

E. V ä ä r i
(Tartu)

LIIVLASTE POULIŅ KĻAVIŅA JA ALFON BERTHOLDI

LUULET II

Jätkame liivlaste Pouliņ Kļaviņa ja Alfon Bertholdi luuletuste avaldamist. P. Kļaviņa saatis oma luuletused 17. XII 1982, Alfon Berthold 1982. a. mais. Mõned A. Bertholdi luuletused on valminud 1983. a. suvel (nende valmimisaegad märgitakse liivikeelse teksti järel).

Pouliņ Kļaviņa pärineb Vaide külast kuulsast Bertholdi suguvõsast. Palju aastaid töötas ta Riias, kuid säilitas sideme koduküla ja emakeelega. Praegu on ta Riias liivlaste ansambli "Līvlist" ("Liivlased") juhtiv liige. Sündinud on ta 19. I 1918. a. Pouliņ Kļaviņa ema Katriņ Zēberg oli paljude liivi keele uurijate keelejuht alates Lauri Kettusest kuni allakirjutanuni. Katriņ Zēbergi isaema (seega Pouliņ Kļaviņa ema isaema) Grietõ Berthold (sündinud Polman) oli esimese liivi kooliõpetaja, 1819. a. sündinud Nika Polmani õde. 1961. a. meenutas Pouliņ Kļaviņa ema Katriņ Zēberg perekonnatraditsioonide põhjal ka Nika Polmanit (vt. E. V ä ä r i, Liivi kirjakeel ja kirjandus. - Töid eesti filoloogialt III. Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised, 259, Tartu 1970 lk. 295 - 296).

Alfon Berthold on sündinud Vaide külas 1910. a. ning kannab suguvõsa perekonnanime kui meesliini esindaja. Tema isa Kõrli oli paljude uurijate keelejuht, ka vend Viktor on liivi keele hea oskaja. Alfon Berthold on nooruses viibinud Soomes Lauri Kettuse perekonnas, õppinud Heinolas kalandust ning hiljem rakendanud saadud teadmisi kodurannas. Oli Vaide küla viimane kalur. Tema luuletuste kirjaviis erineb mõneti trükiste kirjaviisist.

Avaldatavad luuletused on läbi arutatud ja redigeeritud koostöös A. Bertholdiga 1983. a. septembris.

P. KLAVIŅA LUULETUSI

SINDŌN MA RĀNDAS /Sündinud ma rannas/

Sindŏn ma rāndaš,
Lŏja min āl.
Mierpāl ma āltŏd
Tūļšti ja touvišt.

Jemā entš armŏks
Skūolŏ min sŏtiz
Kapteinŏks opatŏ
Izan voļ tŏmi.

Sūrŏks ku kazzŏn,
Kŏgas siz purtiz.
Kuodai tuoi sušan
Knašidi buoridi.

/Sündinud ma rannas, paat minu häll. Merel olen ma hällitatud tuulte ja tormide poolt.

Ema oma armuga kooli mind saatis, kapteniks ōpetada isal oli tahe.

Suureks kui kasvasin, kaugele siis purjetasin, koju tŏin ōekesele kauneid ehispaelu. /

EGIĻ VOL ŌĻAZ /Eile oli haljas/

Egiļ voļ ōĻaz,
Tāmpŏ um pŏĻaz.
Sigž ku tulab,
Liedidi vŏtab.

Liedŏd ku sadabŏd,
Mŏdŏ ne katabŏd.
Siengŏd, mis pudŏbŏd,
Mŏsizŏl pugŏbŏd.

Tallŏ ne magŏbŏd,
Jara āb kaddŏt.
Iddŏ ne irgŏbŏd,
Kievad ku tulab.

/Eile oli haljas, täna on paljas. Sügis, kui tuleb, lehti võtab.

Lehed kui sajavad, maad nad katavad. Seemned, mis pudenevad, maa sisse poevad.

Talvel nad magavad, ära ei kao. Idanema nad hakkavad, kui kevad tuleb. /

A. BERTHOLDI LUULETUSI

RÄNDA DİLBA /Rannatilder/

Mis ni vaṅklõb tās min sīlma?
Pic randõ ailõb rānda dīlba.
Kus sa ruojkõd rānda dīlba,
Vaij kuoḡin sinõn um nei kīlma?

Ma täsa kōļõb kierdi ailõ,
Laz mina sōḡõ ka nānt vailõ,
Kis võikslõbõd sāl olimpiadõs
Ja ežmis kuož sāl minõn sōmõst.

Siz kūlda minõn rīndas līb,
Eņć randõ siz ma sieda vīb.
Ja ailõb tegiž nei ku souv,
Laz volkõ ma eņć rāndan ouv.

/Mida nüüd vaatab siin mu silm? Mõõda randa jookseb rannatilder. Kuhu sa tõttad, rannatilder, või kohe on sul nii külm?

Ma siin tahan kergesti joosta, et ma saaksin kanede vahele, kes võistlevad seal olümpiaadil, ja peaksin seal esimese koha saama.

Siis kuld minu rinda saab, oma randa siis ma selle viin. Ja jooksen jälle nagu suits, et ma oleksin oma rannale au. /

VEJIMI /Kalapüük/

Ät livõd rāndas jīlanõd,
Ja kaldi mierstõ vejõnõd.
Se tie um pūdiz, äb uo purm
Mier vond um nāntõn lēba nurm.

Ni kalamied tās kābōd kierdi,
Ne mierō lābōd, se um siedi.
Ni vōrgidi ne kāndanōd,
Idtuoizōn rīndōkst āndabōd.

Ne vōrgōd laiļō sidabōd
Ja lōja mierō likōbōd.
Siz vōrgōd mierō ētabōd
Ja pāgiņ kalō lūotōbōd.

Ja uonđzōl tegiz randō kābōd
Ja vōrgō tagan varald lābōd.
Ne vanķōbōd, kus ni um mērk,
Se viedpāl pilōb nei ku ķerk.

Ni nustabōd ne ankar ilzō
Ja ķēļ um amadōn ni kildzi.
Sāl vōļ um nādōb viedpāl ilō
Ni nām, mis nustab laiļō sillō.

Vān vanķlō, knašō pugōn um
Se vōrgō vālda nei ku lum.
Ni ōbdist kalō laiļō nustab,
Kil kupša nēgi vastō vōtab.

Ni kierdi viedam, purō ildzō,
Nei nutab ķēļ tās vāga kildzi.
Ja toi miez kā ni tagan lāb
Ja lōja kierdi aigō kāb.

Ne livōd vanšti veļonōd
Ja leibō eņčōn peļonōd.
Mād mier kui rikaz sina uod,
Sa kalamiedōn tuojtikt tuod.

Eņč tiedō tēg tās uotō tienōd,
Set pivtāvž tēg tās uotō ienōd.
Vēļ jelčō tās um livōd mēļ
Ja kildzist kilub rānda ķēļ.

Aļab kazab kōnka najgas,
Līvli vēļ kāb randanajgas.
Tōvaz sūr kil il um lānd,
Aga livli ikštiz kāb.

/On liivlased rannas elanud ja kalu merest püüdnud. See töö on puhas, pole tolmune, meri olnud nende leivapõld.

Nüüd kalamehed siin käivad kergesti, nad merele lähevad, see on selge. Nüüd võrke nad kannavad, üks-teisele seoskõit annavad.

Nad võrgud paati seovad ja paadi merre lükkavad. Siis võrgud merre heidavad ja palju kalu loodavad.

Ja hommikul jälle randa lähevad ja võrgu järele vара lähevad. Nad vaatavad, kus nüüd on märk, see vee peal seisab nagu ritsikas.

Nüüd tõstavad nad ankru üles ja keel on kõikidel nii kõlav. Seal noodamärke on näha vee peal üleval, nüüd näeme, mida tõstetakse paati sisse.

Näe, vaata, ilusasti on hargnenud võrk valge nagu lumi. Nüüd hõbedast kala paati tõstetakse, küll kaupmees neid vastu võtab.

Nüüd kerge koorem, puri üles, nii hüüab keel siin väga kõlav. Ja teine mees ka järel läheb ja paat kergesti randa käib.

Need liivlased vanasti kalu on püüdnud ja leiba endale teeninud. Meie meri, kui rikas sina oled, sa kalameestele toitu tood.

Oma tööd te olete siin teinud, ainult peotäis teid on siia jäänud. Veel elus on siin liivi meel ja helgelt kõlab liivi keel.

Paju kasvab luite ääres, liivlane käib veel rannas. Torm suur küll on üle läinud, kuid liivlane siiski käib.

~JÕVGÕ RÄNDA /Liivane rand/

Sa jõvgõ rānda ārmaz uod,
Ma jiega pāva sin jūs uob,
Sa tuodkõks minõn riemõ tuod.

Mikš sagõld mina sin jūr tulab?
Kis minda sin jūs vizas pidab?
Min ājga sin jūs pakand kulub,
Ikš joud min sin jūs vizas pidab.

Min jiema tās min äll um sidõn
Ja tās iž ma uob ilzõ kazõn.
Ja rāndas armõ kāta pidõn,
Siepierast ārmaz sa uod minõn.

/Sa liivane rand armas oled, ma iga päev olen sinu juures, sa tõesti tood mulle rõõmu.

Miks sageli mina sinu juurde tulen? Kes mind sinu juures kinni peab? Minu aeg sinu juures kiiresti kulub, üks jõud mind sinu juures kinni peab.

Minu ema siin minu hälli on sidunud ja siin ma ise olen üles kasvanud. Ja rannas armsa kätt hoidnud, sel-lepärast oled sa armas mulle.

KALAMIEZ LÕJAZ /Kalamees paadis/

Lainõd miersõ vierõbõd,
Ajga puol ne kierõbõd,
Kalamiez sāl lõjas istab,
Õbdist kala sizõl nustab.

Nej ni lõja knaşõ vojgõb,
Sāl ju ajga ka um nādõb,
Laint enç sālga pāl tām viib,
Kievamstiz, koņç ajgas lib.

Tūļ ka unstõ ildzõ virgõb,
Pügõ ni ta paldiņ irgõb,
Õvad valdõ valabõd,
Lajõ ajgõ ajabõd.

/Lained meres veerevad, ranna poole nad keeravad;
kalamees seal paadis istub, hõbedast kala sisse tõstab.

Nii nüüd laev ilusasti kiigub, seal ju randa ka on näha, laine oma seljal teda viib, kuni kergesti randa saab.

Tuul ka unest üles ärkab, puhuma nüüd ta kohe hakkab. Hoovused varju heidavad, laeva randa ajavad./

KALAMIEZ /Kalamees/

Kui vägi kildzist mier ni kroksõb
Ja lainõd tutkamõs võ juoksõb.
Kuij vägi lainõd vierõbõd
Ne vâlda võkõks kierõbõd.

Bet kalamiez sāl lõjas uob
Sie jiedõpegõn tända tüob
Kill laint lada pāl lõja nuzõb
Ja lajnõd vaizõ tegiž pázub.

Se kalamiez ni van̄klob, n̄ab,
Ku aigõpēgõn lõja k̄ab
Ta lõja tirõ idstid kierõb
Kill lainõd vaisõ lõja vierõb.

Ta tiegstõ puni, joudzi um,
Laz pūgõg aga sadag lum.
Ta ajgas amõ jõvist n̄ab
Ja aman silmadõks in̄ k̄ab.

Kill õrad valabõd ni ka,
Iet drošõ mielõdõ pidab ta.
Kill laint ka vieta laiõ viskub
Vai siepierast kill miermiez itkub.

/Kui väga kõlavalt nüüd meri kohiseb ja lainete harjadel vaht jookseb. Kui väga lained veerevad, nad valge vahuga keeravad.

Kuid kalamees seal paadis on, see edasi teda toob. Küll laineharjale paat tõuseb ja lainete vahele taas pääseb.

See kalamees nüüd vaatab, näeb, et ranna poole paat läheb. Ta laeva tüüri üha keerab, küll lainete vahele paat veereb.

Ta näost punane, tugev on, puhugu või sadagu lumi. Ta rannas kõike hästi näeb ja kõigel käib silmade-ga kaasas.

Küll harjad helendavad, kuid julget meelt hoiab ta, küll laine ka vett paati viskab, või siis sellepärast mere-mees nutab./

KALAMIEZ /Kalamees/

Kalamiez ep̄c̄ tiedõ tieb,
Idõkabal mierp̄al ieb,
M̄el um t̄amõn idstid sieldi
Võrta mierõ etab kierdi.

Ta tijald kunagõst äb ie
Kil sūr ja l̄alam um sie tie,
Siepierast mier ka t̄amõn andab,
Ta õbdist kalõ kuodaj k̄andab.

Ta tuldõn kierõb rindad vastõ,
Kui lainõd tõbõd tända kastõ.
Ta muostab laiõ aigõ juodõ
Ja pägin kalõ aigõ tuodõ.

Täm sam um idstid viza, kiendi
Ja vaptlimi um vaimi, siendi.
Set mier se tända idstid pidab,
Ta tända epč jür vizõ sidab.

(Valminud 27. 07. 1983)

/Kalamees oma tööd teeb, ühtelugu merele jääb. Meel on ikka temal selge, võrku merre heidab kergesti.

Ta tühjalt kunagi ei jää, küll suur ja raske on see töö. Seepärast meri ka talle annab, ta hõbedast kala koju kannab.

Ta tuultele pöörab rinna vastu, kui lained tahavad teda kasta. Ta oskab paati randa juhtida ja palju kala randa tuua.

Tema samm on ikka tugev, kindel ja vaade on terav, selge. Kuid meri see teda ikka toidab, ta teda enda külge kinni seob. /

PIŠKI KAŠŠ / Väike kass /

Minõn um ka piški kašš,
tei ta ju um vägi knašš.
Silastõb ta minõn jürõ,
Iekõb mingizkõrd ka tūrõ.

Säl um ailõn piški ir.
Aga jiecõ säl um mir,
Ir ni kãcõ kuogin lib,
Siz ma tända jãra sieb.

Ailõb ir ni aukõ sillõ,
Kaš set ievapklõb tãm vilõ.
Nei ta tija sũkõks ei,
muragõl ta imer kei.

(Valminud 28. 07. 1983)

/Minul on ka väike kass, ta on ju väga ilus. Silkitab ta minu vastu, hüppab mõnikord ka nurka.

Seal on jooksnud väike hiir, aga ees on seal müür. Hiire ma kohe kätte saan, siis ma tema ära söön.

Hüppab hiir nüüd auku sisse, kass vaatab ainult tema karvã. Nii ta tühja suuga jäi, murelikult ringi käis. /

RIMÕD /Riimid/

1. Mina äb voij sinda unõ,
Kitõb ma sin jõva sõnõ.
Laz sin jõvist volkõ kuonõ
Pägin, pägin jõvõ, vonõ.
Polaks, küld ni sina ka,
Knašistiz kil rimõb ta.

Sieda, mis mēg inõ vimõ,
Tomõ ka mēg jara midõ.
Ulõ sadab vägi vimõ,
Kaižist ni kil mēg limõ.
Küld ju küld ni sina ka,
Knašistiz kil rimõb ta.

Mina tulub ni sin jūr,
Sie lõdan um vaimi tūr.
Piedagõn um tõvas jūr,
Se pū kazab vägi sūr.
Kitõb ni ma sinõn ka,
Knašistiz kil rimõb ta.

Tiedõ ni mēg amad tiemõ,
Kus il ie mēg paldiu iemõ.
Leibõ ka mēg rōški siemõ,
Vārõd jūs um puni niemõ.
Polaks, küld ni sina ka,
Knašistiz kil rimõb ta.

/Mina ei saa sind unustada, ütlen ma sulle hea sõna. Olgu sul hea kodus, palju, palju head, õnne. Palun, kuula nüüd sina ka, ilusasti küll riimub see.

Seda, mis me kaasa viisime, tahame me ka ära müüa. Väljas sajab väga vihma, märjaks nüüd küll me saame. Kuula, kuula nüüd sina ka, ilusasti küll riimub ta.

Mina tulen nüüd sinu juurde, sel laual on terav nurk Pedakal on taevas juures, see puu kasvab väga suureks. Ütlen nüüd sinule ka, ilusasti küll riimub ta.

Tööd nii me kõik teeme, kuhu me üle õõ jääme. Leiba ka me rnasuke sööme. Värava juures on punane lehm. Palun, kuula nüüd sina ka, ilusasti küll riimub ta. /

2. Mõcast ulzõ ni ma sai.
Kädsõ minõn vël um paij,
Se äb uo kill mingi kaij,
Vastõ pütiz minõn naij,
Mina tända kädõ saij,
Nürkas pilõb vana rajj,
Kaugõn nõdõb um tulkaij.
Polaks, küld ni sina ka,
Vägi knaşõ rimõb ta.

Bolan pandõt um už piera,
Viļa päkizõs um tiera,
Savântõt um lānga kiera,
Se rištīng ni kil um tiera.
Polaks, küld ni sina ka,
Vägi knaşõ rimõb ta.

Miersõ valab lajga õra,
Kikkõn pilõb ilõ kõra,
Mõcas kazab puni mōra
Väga knaş um se sūr jōra,
Vana niemõn kõvri sõra.
Siz ni küld je sina ka,
Kui knaşistiz rimõb ta.

/Metsast välja nii ma sain, käes minul on veel paju, see ei ole küll mingi kahju, vastu sattus mulle naine, mina tema kätte sain, nurgas seisab vana tool, kaugel on näha tulikahi. Palun, kuula nüüd sina ka, väga ilusasti riimub ta.

Palile on pandud uus põhi, viljapeas on tera, kokku keritud on lõngakera, see inimene on küll terve. Palun, kuula nüüd sina ka, väga ilusasti riimub ta.

Meres langeb lainehari, kukel on ülal kõrv, metsas kasvab punane mari, väga ilus on see suur järv, vanal lehmäl on kõver sarv. Siis nüüd kuula ja sina ka, kui ilusasti riimub ta. /

3. Kaļai min um ibist tagan,
Tāmiez ma um veiti magõn,
Tazi tutkam um sie mägõn,
Sõbra naizõst voļi lagõn.
Küld, ni polaks sina ka,
Knašistiz kil rimõb ta.

Mingis puol päl ailiz siga,
Tõva mõcas um se viga,
Mis sie mien sāl um pa viga,
Pitka tāmõn kil um iga,
Ta min jūr ni tulab piga.
Polaks, küld je sina ka,
Vägi knašõ kilub ta.

Kierdi samkõks mina astiz,
Õbistõ ma mõzõ pästiz,
Stodidi ma tõrgpäl vostiz,
Neği viedkõks mina kastiz,
Nagiri ka mina kuorstiz.
Kül jel ni kujj knašõ ka,
tikiz se ni rimõb ka.

/Sepp on mul hobuse järel, täna öösel olen ma vähe maganud, tasane tipp on sel mäel, sõber naisest olevat lahutanud. Kuule, paluksin, sina ka, ilusasti küll riimub ta.

Mingi poole peale jooksis siga, sügavas metsas on see sooriba, mis sel mehel on seal viga, pikk on temal küll iga, ta minu juurde tuleb peagi. Palun, kuula nüüd sina ka, väga ilusasti kõlab ta.

Kerge sammuga mina astusin, hobust ma lahti võtsin, taimi ma turul ostsin, neid veega mina kastsin, kartuleid ka mina koorisin. Kuula siis nüüd, kui ilusasti kõik see nii riimub ka. /

4. Juri kierdi tiedõ tieb,
Kõrli se kil pägin sieb,
Katla pitpäl vägi kieb,
Miks se kiela tagan ieb?
Polaks, vol nei jõva ka,
Küld, kui knašõ rimõb ta.

Knašistiz ni kujõb äjna,
Vägi valda um se säina.
Iezõ minda pikstõb päina.
Polaks, kül ni sina ka,
Kuj kil knašõ rimõb ta.

Perinai ni leibõ iedõb,
Laz volk ama aimõn siedõb,
Ni lib pägin, tiedõ tiedõb.

Polaks küld ni sina ka,
Kuj knasistiz rimõb ta.

Se iž rek um idstid lādõb,
Jedspēgõn ja tagiz kādõb,
Sāl se korand ju um mādõb,
Vanõ sõbrõ ma kill mādõb,
Sieda tuoda tāmštõ sādõb.
Mõtlõb, ku sa kītõd ka,
Kuj knasistiz rimõb ta.

/Juri kergelt tööd teeb, Kõrli see küll palju söõb,
katel pliidi peal väga keeb, miks see kell taha jääb?
Palun, ole nii hea ka, kuula, kui ilusasti riimub ta.

Ilusasti nüüd kuivab hein, väga valge on see sein,
öösel mind pigistab painaja. Palun, kuula nüüd sina ka,
kui küll ilusasti riimub ta.

Perenaine nüüd leiba lõikab, et oleks kogu perel
süüa, siis tehakse palju tööd ära. Palun, kuula nüüd
sina ka, kui ilusasti riimub ta.

Sedasama teed mööda tuleb aina minna, edasi ja
tagasi käia, seal see talu juba mäda, vana sõpra ma
küll mäletan, seda-toda temast kokku sean. Arvan, et
sa ütled ka, kui ilusasti riimub ta. /

Э. В я а р и
(Тарту)

СТИХОТВОРЕНИЯ ПОУЛИНЬИ КЛАВИНЬИ И АЛЬФОНА

БЕРТХОЛЬДА

Р е з ю м е

Последнее произведение на ливском языке было напечатано в 1942 г. После войны письменный язык не использовался в печатных произведениях. Несмотря на это он используется во взаимной переписке и в литературном творчестве. Ливы Поулинья Клавинья и Альфон Бертольд написали стихотворения, которые издаются неизменными. На основе орфографии стихотворений можно сделать выводы о понимании авторами звуков и фонем ливского языка.

E. V ä ä r i
(Tartu)

ÜBER DIE DICHTUNG DER LIVEN POULIN

KLAVIŃA UND ALFON BERTHOLD

Z u s a m m e n f a s s u n g

Das letzte Druckwerk in der livischen Schriftsprache erschien im Jahre 1942. Nach dem Krieg ist man nicht imstande gewesen, die Tradition der Schriftsprache in Druckerzeugnissen forzusetzen. Dessenungeachtet bedient man sich der Schriftsprache im persönlichen Briefverkehr und in der schriftstellerischen Tätigkeit. Die Liven Poulin Klavina und Alfons Berthold haben Gedichte geschrieben, die unverändert veröffentlicht werden. Aus der Schreibweise der Gedichte können Folgerungen über die Auffassungen der Verfasser über die Laute und Phoneme der livischen Sprache gezogen werden.